

AZ ABSZURD DRÁMA ÉS MAGYAR VÁLTOZATA

A mai magyar drámairodalomban témaválasztás, szerkezeti és stílus sajátságok alapján több, világosan felismerhető irányzat figyelhető meg.

Évek óta tart klasszikus drámairodalmunk felrészítése, mai színpadra történő adaptálása, az eredetihez a legnagyobb mértékben ragaszkodó, restaurátori munkától egészen az eredeti dráma újjáalkotásáig. (Madách—Keresztúry: Mózes, Csák végnapjai; Teleki—Illyés: Kegyenc; Vörösmarty—Görgey: A fátyol titkai; Petőfi—Kazimir: Tigris és hiéna stb.)

Egy másik áramlat a klasszikus ókorból vett témákat, vagy görög, klasszikus tragédiákat tölt meg mai szellemmel. Elég, ha Gyurkó. Szerelmem, Elektrájára, vagy Hubay Nérójára utalunk.

A mai magyar dráma harmadik vonulata társadalmi és erkölcsi problémákat vet fel, nemzeti önismeretre serkent. (Dobozy: Eljött a tavasz.)

A világtörténelem parabolául szolgál több drámairónknak (Sánta F.: Éjszaka; Salamon Pál: Mész a kés hegyén).

A sokféle irányzat és áramlat (a főleg szórakoztató jellegűek széles skálájával itt nem foglalkozunk) a mai magyar dráma gazdagságát és szabad fejlődését dokumentálja. Ennek a sokféleségnek egyik érdekes hajtása az abszurd dráma sajátos magyar változata.

Az *abszurd dráma*, ami kb. másfél évtizeddel ezelőtt Nyugatról indult el és aminek néhány vonása már Maeterlinck drámáiban, sőt még régebben a grandguignol és a farce műfajaiban is fellelhetők és ami drámairodalmunkra is hatással van, alapjában véve két változatot produkált. Az egyikben, aminek fő képviselői Ionesco és Beckett, az élet teljes értelmetlensége és reménytelensége egyetlenegy, minimális cselekményű, lírai képből nyilvánul meg. Az emberi lét teljes kilátástalansága, kiüttlansága nyilvánul meg a „Godotra várva” című abszurd drámában, vagy Ionesco: „Amédée, avagy hogyan szabaduljunk meg tőle” című darabjában, ahol a szomszéd szobában egyre burjánzó holttest jelképezi ezt a pesszimista, dekadens életfelfogást. Ionesco nem hisz az emberek közti érintkezés lehetőségeiben, tehát a cselekményben. Nem hisz a társadalmi viszonyoknak az emberi létet befolyásoló voltában, nem hisz a nyelv közlő és megismerő funkciójában. (A kopasz énekesnőben a szereplők értelmetlen szótagokkal és hangokkal vitatkoznak és cívakodnak.) Ionesco a mindennapok banalitásában mutatja meg az abszurdot, egyre jobban eltávolodva a realitástól, hogy a túlzásban leplezze le abszurditását.

Az *angol új hullám* tagjai (Pinter, Wesker és Mortimer) az abszurd dráma angol drámaváltozatát hozták létre. Ez a drámatípus inkább a realitás keretei között marad és már nem annyira metafizikus, mint amennyire társadalmi indítékú. Ennek megfelelően az abszurd drámára jellemző sajátosságai ellenére cselekményszövevényben és jellembrázolásban a hagyományos drámaisághoz közelebb áll. (Pinter: Születésnap.)

Míg a *szocialista* országok drámaírói közül a csehek és lengyelek (Havel és Mrozek) valamivel közelebb állnak a beckett-i és ionescói abszurd drámatípushoz, vagyis a realitástól eltávolodva a túlzásban leplezik le a mindennapi élet banalitásának abszurditását — ez a leleplezés azonban náluk nem az egész létre vonatkozik, hanem a szocializmus építését gátló egyes konkrét, visszahúzó erőre (bürokratizmus, fasizmus újjáéledése stb.) —, addig egyes mai magyar drámák az abszurd dráma inkább angol változatához állnak közelebb.

A *szocialista abszurd dráma* problémáját egyetlen alapvető szempontnak kell meghatározni: vajon írónk a szocialista valóság létező elidegenedési jelenségeit bátran és őszintén, de ugyanakkor megfelelő társadalmi konkrétsággal és szemléleti biztonsággal tárják-e fel? A líra és az epika, a groteszk elem, a grandguignolszerűség és az abszurditás mind a dráma alkotórészei lehetnek, de nem helyettesíthetik lényegét, azt a képességét, hogy közvetlenül kifejezze a fejlődés dialektikáját.

A következőkben a teljességre való törekvés igénye nélkül megvizsgáljuk a mai magyar drámairodalom néhány alkotását abból a szempontból, hogyan nyilvánul meg bennük az abszurd dráma hatása?

Örkény István „Tóték” című darabja: tragikomédia, tehát ahhoz a műfajhoz tartozik, ami legközelebb áll az abszurd dráma groteszk eleméhez. Miben áll az abszurditás ebben a tragikomédiában? Örkény a háború elembertelenítő hatását mutatja be, ami megnyilvánul abban, hogy az őrnagy még akkor is fél és retteg, amikor a békés hátszágban egy katonája családja körében tölti el szabadságát, de megnyilvánul abban a túlzott szervilizmusban is, amellyel a Tóth család az őrnagy minden szeszélyét vakbuzgón teljesíti, csakhogy a fiuknak jobb sorsa legyen kint a

fronton. Az őrnagy a békés faluban is állandóan hátrafelé néz, a fronton megszokta, hogy állandóan partizánveszélytől tartson, a repülőátmadástól való félelmében séta közben hasra fekszik a legcsekélyebb és legártatlanabb zajra, Tóthné arra szólítja fel, hogy löje le a plébánost, ha hozzájuk megy. A dráma abszurditása, mint látjuk, nem az egész élet hiábavalóságát tükrözi, hanem csak egy konkrét, kóros jelenség, a háború torzító hatását mutatja be. Azt se lehet mondani, hogy ezt a teljes kiüttlanság reménytelenségében mutatja be, hisz a darab végén Tóth a margóvágó géppel négybe vágja az őrnagyot, tehát lerázza magáról a háború elembertelenítő hatását, igaz, hogy embertelen módon. Nem teljesen dekadens és pesszimista tehát a darab, de Pádinak igaza van abban, hogy nem is marxista. Tóth lázadása egy elvont humanizmus jegyében történik.

Eörsi István „Hordók” című darabja ismét tragikomédia. A szerző a fasizmus szörnyűségeit tragikomikusan, groteszk oldaláról mutatja be. A helyzet itt is kilátástalan, reménytelen, mint az abszurd drámában. A főszereplő Gordon művészet-történész cinikusan és tehetetlenül filozofálgatva megadja magát sorsának, de Tüske személyében az író a fasizmus elleni aktív ellenállás lehetőségét is felvillantja. A darab abszurditása egy adott történelmi szituációhoz kapcsolódik, tehát a történelmi és társadalmi viszonyoktól nem független és nem abszolút, általános jellegű. A realitás és az abszurditás sajátos vegyítését láthatjuk a darabban, akárcsak a Tóthékban, és ezt tükrözi az előadás is. A rendezésben az utolsó jelenetek egyikében a szobabútorok a levegőben lógnak. A főhősnek a kofferbe, majd a szekrénybe bújása is groteszk elem, de nem öncélúan clownszerű, hanem a helyzet és a keserű, kiábrándult filozófia illusztrálására szolgál. Erre a darabra is jellemző bizonyos pesszimizmus, de ez távolról sem olyan abszolút és általános jellegű, mint az abszurd drámában. Barla Anna például határozottan előremutató, pozitív jelenség.

Sarkadi Imre: „A proféta” című egyfelvonásosában, ami egyébként az írónak nem a legjobban sikerült műve, a realitás és az absztrakció keveréke, valamint a főhős kezdetben cinikus életszemlélete emlékeztet az abszurd drámára.

Karinthy Ferenc: „Gőzfürdő” című egyfelvonásosában az abszurditás két hiú ember magatartásában nyilvánul meg.

Összefoglalva, néhány közelebről megvizsgált új magyar dráma alapján megállapítható, hogy az abszurd dráma némi késéssel, illetve fáziseltolódással hatással van a mai magyar drámairodalom egyes alkotásaira. Drámaíróink egy része az abszurd dráma angol változatához áll közelebb. Több reális elemet őriz meg, mint a ionescói drámatípus. Társadalmilag, történelmileg konkrét helyzetre vonatkozik, nem abszolút jelleggel terjeszti a kilátástalanság dekadens életszemléletét, de nem is egyértelműen marxista szemléletű. Gazdagítja drámairodalmunkat, színesebbé teszi azt, teljesebbé teszi a szocializmus építését akadályozó erők elleni harcot, ilyen értelemben új eszköznek, szövetséges társnak kell tekinteni, de esetleg fellépő dekadens túlzásait, főleg ha ez abszolutizálási szándékkal lépne föl, le kell leplezni.

FELHASZNÁLT FORRÁSMUNKÁK: Sz. Szántó Judit: Korunk drámai formái. — Páncsi Pál: Nehéz úton. Kortárs 1968/1. — Nagy Péter: Újítók és szelídítők. Színház. 1968/1.

KÁLMÁN LASZLÓ

